

POPULAȚIA ORTODOXĂ ÎN CADRUL STRUCTURII CONFESIONALE A TRANSILVANIEI ÎNTRE ANII 1930 ȘI 2002

Ioan Mărculeț

În Transilvania, provincie istorică a României atestată documentar în anul 1159, procesul creștinării populației autohtone a început din secolul I d.Chr., fapt demonstrat de numeroasele izvoare arheologice.

Cucerirea Transilvaniei de către maghiari, includerea sa ca voievodat autonom în cadrul regatului catolic Ungar și colonizarea secuilor și sașilor, nu au putut înfrâna organizarea confesională a românilor. Astfel, în secolul XIV este semnalat primul arhiepiscop ortodox din Ardeal, Ghelasie (1376), care își avea sediul probabil la Feleac. Din anul 1571 reședința mitropoliei se mută la Alba Iulia, iar ierarhii erau hirotoniți inițial la Târgoviște, de către mitropolii Ungrovlahiei, iar din 1680, la București.

În perioada în care Transilvania a fost principat autonom (1541-1688), s-a desfășurat o amplă propagandă calvină și luterană susținută de principii maghiari adepți ai Reformei. Ca urmare, confesiunea catolică și cele protestante (luteranismul, calvinismul și unitarianismul) vor fi recunoscute oficial în Transilvania („religii recepte“), cea ortodoxă fiind considerată „religie tolerată”. Pentru Biserica Ortodoxă acest statut va fi menținut și după anul 1688, când Transilvania a trecut sub stăpânirea Imperiului Habsburgic. Pentru a-și consolida puterea, prin promisiuni care vizau recunoașterea dreptul românilor de a fi egali cu celelalte naționalități privilegiate din principat (maghiari, sași și secui), curtea imperială a încercat atragerea ortodocșilor la catolicism, în 1701 fiind semnat actul de unire cu Biserica Romei de către mitropolitul Transilvaniei - Atanasie Anghel. Refuzul unei mari părți a românilor de a adera la unire este confirmat de rezultatele conscripției „Dismembrația legii“, realizată de autoritățile austriece între anii 1760 și 1762, din care rezultă faptul că din totalul de 151 816 familii înregistrate, 126 652 s-au declarat neunite și doar 25 164 s-au declarat unite¹.

Urmare a înființării Bisericii Române Unite cu Roma, în anul 1701 habsburgii desființează Mitropolia Ardealului, ea fiind reînființată în decembrie 1864, cu sediul la Sibiu. În scaunul său a fost numit arhiepiscop și mitropolit Andrei Șaguna. Forma de organizare a Bisericii Ortodoxe din Transilvania era prevăzută în Statutul Organic realizat de mitropolit, iar principiile sale de bază au fost autonomia față de stat și sinodalitate, hotărârile fiind luate de clerici (1/3) și mireni (2/3). În anul 1919, după Unirea Transilvaniei cu România, la 1 Decembrie 1918, Sinodul Mitropoliei Ardealului hotărăște intrarea sa în cadrul Sinodului din București, realizându-se astfel unirea și din punct de vedere religios între români.

În perioada interbelică, după înființarea Patriarhiei în anul 1925, Mitropolia Ardealului cuprindea cinci eparhii sufragane: Arhiepiscopia de Alba Iulia și Sibiu și episcopiiile Aradului, Caransebeșului, Oradiei și Clujului.

Conform recensământului din anul 1930, populația ortodoxă din Transilvania, în majoritate de etnie română, ocupa locul doi în cadrul structurii confesionale a provinciei (27,8 %) după greco-catolici (31,1 %), fiind urmată de cea reformată (calvină) (15,5 %), romano-catolică (12,8 %), evanghelică (luterană) (7,6 %) etc. (fig. 1)

¹ Ciobanu V. (1926), Statistica românilor din Ardeal făcută de administrația austriacă la anul 1760-1762, Cluj.

Din punct de vedere al repartiției teritoriale, în județele din sudul Transilvaniei se găseau cele mai mari concentrări ale populației de confesiune ortodoxă. Sub raport numeric, în județele Alba, Sibiu, Târnava Mare și Brașov, populația ortodoxă era cuprinsă între 100.000 și 150.000 persoane, iar în județul Hunedoara depășea chiar 200.000. Însă, sub raport procentual ponderea lor în cadrul județelor era relativ redusă: 64,2 % în Hunedoara, 55,2 % în Făgăraș, 52,0 % în Sibiu, 51,0 % în Alba și 48,8 % în Brașov. Această concentrare mai mare în sudul Transilvaniei este explicată prin neîntreruperea contactelor cu populația ortodoxă din Țara Românească. La cele afirmate stau mărturie bisericile și așezămintele monahale ridicate sau sprijinite material de domnitorii și boierii munteni în această regiune (biserica ridicată de Mihai Viteazul în Ocna Sibiului, Mănăstirea Brâncoveanu din Sâmbăta de Sus, Prislop din Țara Hațegului ș.a.).

În celelalte județe, ponderea ortodocșilor nu depășea 40 %, coborând chiar la sub 10 % în Ciuc (1,3 %), Odorhei (3,7 %) și Sălaj (4,4 %). În județele din nord și nord-vest erau majoritari greco-catolicii, cu ponderi care depășeau 40 % (63,5 % în Someș, 60,2 % în Năsăud, 52,6 % în Sălaj, 42,7 % în Cluj și 42,3 % în Turda), iar în est, în regiunea cu populație predominant maghiară, reformații (40,6 % în Trei Scaune și 37,4 % în Odorhei) și romano-catolicii (81,3 % în Ciuc, 36,1 % în Trei Scaune și 34,6 % în Odorhei).

În mediul rural locuiau 88,5 % din totalul ortodocșilor. Această pondere mare se explică prin faptul că românii din mediul urban dețineau ponderi relativ reduse. Ca argument prezentăm ponderea românilor (ortodocși și greco-catolici) în câteva orașe din Transilvania: 39,3 % în Aiud, 40,1 % în Bistrița, 32,5 % în Brașov, 35,9 % în Cluj, 27,1 % în Mediaș, 36,7 % Sibiu, 33,5 % în Sighișoara și 26,7 % în Târgu Mureș.

În cadrul județelor, cele mai mari ponderi ale populației ortodoxe urbane s-au înregistrat în Ciuc (32,7 %) și Brașov (21,7 %), iar cele mai reduse (sub 10 %) în Turda, Someș, Făgăraș, Târnava Mică, Hunedoara, și Năsăud.

Prin desființarea Bisericii Române Unite cu Roma (Greco-Catolică), în anul 1948, numărul credincioșilor ortodocși din Transilvania s-a dublat într-un interval foarte scurt². La această situație au contribuit decisiv preluarea lăcașurilor de cult greco-catolice de către Biserica Ortodoxă și presiunile exercitate de regimul comunist asupra credincioșilor uniți. Deși reînființată în anul 1990, Biserica Greco-Catolică nu a mai reușit să atragă în rândurile sale decât un număr de 111 144 de credincioși (în anul 1992), majoritatea din rândurile ortodocșilor. Această situație a fost cauzată de schimburile de generații care s-au produs în perioada 1948-1990.

În anul 1992, susținută și de dinamica ascendentă a populației din Transilvania, numărul ortodocșilor a crescut de 3,5 ori, ajungând la 3.137.023 persoane. Cu o pondere de 68,5 % în cadrul structurii confesionale, ortodocșii ocupă locul întâi, fiind urmați la mare distanță de cei reformați (11 %), romano-catolici (10,8 %), greco-catolici (2,4 %), unitarieni (1,6 %), penticostali (1,5 %) etc. (fig. 1b) Pe lângă consecințele desființării Bisericii Greco-Catolice, acest procent ridicat a fost influențată și de alți factori, dintre care semnalăm: 1. repatrierile evreilor (de confesiune mozaică) care a urmat proclamării statului Israel (la 14 mai 1948) și emigrarea sașilor (de confesiune evanghelică) spre Germania și Austria (mai intens după anul 1978)³; b) migrarea internă în România, spre Transilvania, fenomen intensificat de procesul de industrializare a centrelor urbane din

² Mărculeț, I, Mărculeț Cătălina, Mărculeț V. (2005), Credincioșii greco-catolici în cadrul structurii confesionale a Transilvaniei istorice între anii 1930-2002, Viața Creștină, nr. 3 (313), Cluj-Napoca.

³ Mărculeț, I, Mărculeț Cătălina (2002), Considerații asupra evoluției numerice a etnicilor germani din România între anii 1930-2002, Historia et philosophia, Mediaș.

sudul provinciei. În intervalul 1992-2002 se înregistrează o ușoară scădere a numărului ortodocșilor din Transilvania, acesta ajungând la 2.951.909 de persoane (fig. 1a). Însă, pe fondul intensificării reducerii numerice a credincioșilor altor confesiuni (romano-catolică, evanghelică, reformată etc.), se produce o ușoară creștere procentuală, cu 0,5 % (fig. 1b). În cadrul județelor, ponderi ale ortodocșilor mai mari decât media în provincie s-au înregistrat în Sibiu (88,9 %), Alba (86,0 %), Hunedoara (85,6 %), Brașov (84,8 %), Bistrița-Năsăud (82,9 %) și Cluj (72,1 %), iar numărul lor depășea 400.000 de persoane în Brașov (498.690) și Hunedoara (416.951) și chiar 500.000 în Cluj (506.822) (fig. 3). În două județe, Covasna și Harghita, numărul ortodocșilor nu depășea 50.000 de persoane, ponderea lor în cadrul structurii confesionale fiind sub 20 %. Această situație este explicabilă prin faptul că în Covasna și Harghita locuitorii de etnie maghiară dețin ponderi substanțiale (73,8 %, respectiv 84,6 %) și sunt de rit reformat și romano-catolic.

Din structura pe medii de habitat reiese că, în anul 2002, în cel urban locuiau 61,4 % din totalul ortodocșilor și doar 38,6 % în cel rural. În patru județe, Hunedoara, Brașov, Cluj și Sibiu, ponderea ortodocșilor din mediul urban depășea 60 %, iar în două, Sălaj și Bistrița, era de sub 50 % (fig. 2).

Concluzii. Din analiza datelor prezentate mai sus, referitoare la evoluția numerică, la ponderea și la repartiția teritorială a populației ortodoxe din Transilvania, rezultă că, în intervalul 1930-2002, cele mai importante modificări au fost:

▲ numărul ortodocșilor a crescut de la 893.176 persoane în anul 1930, la 2.951.909 persoane în 2002;

▲ dinamica ascendentă și ponderea mare în cadrul structurii confesionale a provinciei au fost generate de desființarea Bisericii Greco-Catolice din România, de repatrierile produse în cadrul populației evreiești și germane în intervalul 1948-2002 și de evoluția numerică a populației Transilvaneie;

▲ în toată perioada analizată, cele mai mari concentrări s-au menținut în județele din sudul provinciei.

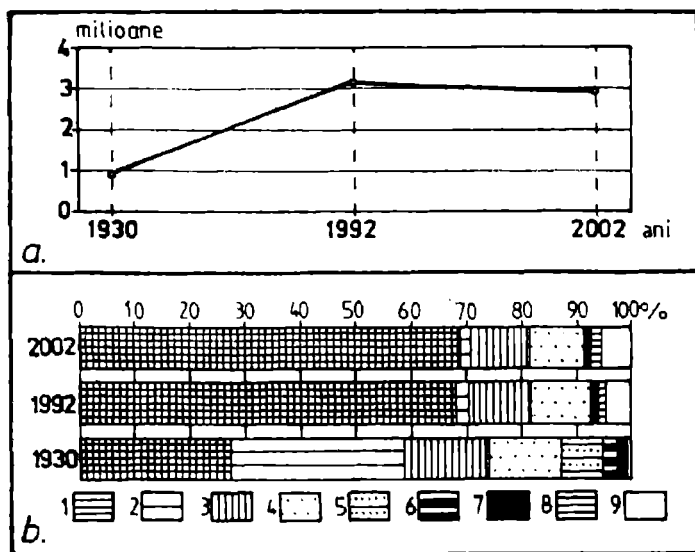

Fig. 1. Evoluția numerică a populației ortodoxe (a) și structura confesională a Transilvaniei (b) între anii 1930 și 2002: 1. ortodocși; 2. greco-catolici; 3. reformați; 4. romano-catolici; 5. evanghelici; 6. mozaici; 7. unitarieni; 8. pentecostali; 9. alții.

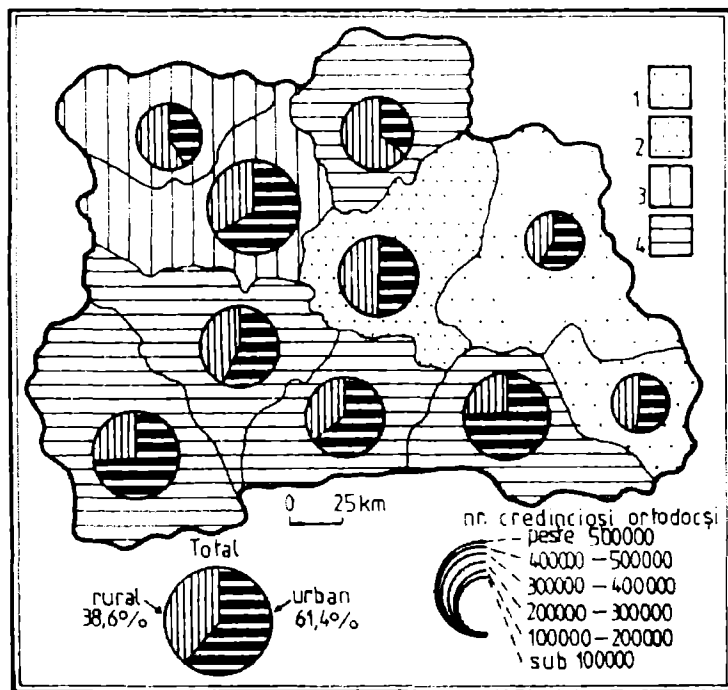

Fig. 2 Repartiția populației ortodoxe în județele Transilvaniei în anul 2002:
1. sub 40%; 2. 40-60%; 3. 60-80%; 4. peste 80%.

LA POPULATION ORTHODOXE DANS LE CADRE DE LA STRUCTURE CONFESIONNELLE DE LA TRANSYLVANIE ENTRE 1930 ET 2002

Résumé

En Transylvanie, province historique de la Roumanie, attestée dans les documents dès le XII- siècle, le process de passer au christianisme de la population autochtone a commencé dès le premier siècle ap.J.-C. L'occupation de la Transylvanie par les hongrois n'a pas pu retenir l'organisation confessionnelle des Roumains. Ainsi, dans l'année 1376, on a été signalé le premier archevêque orthodoxe de Transylvanie, nommé Ghelasie. Par l'attraction d'une partie de la population orthodoxe vers le catholicisme, durant l'Empire Austro-hongrois, la Mitropolie de la Transylvanie a été supprimée, elle étant recrée dans l'année 1864, et après le 1er Decembre 1918, le Synode orthodoxe de la province s'est reuni avec celui de la Roumanie. Dans l'année 1930, la population orthodoxe de Transylvanie occupe la deuxième place dans le cadre de la structure confessionnelle (27,8 %), après celle greco-catolique (31,1 %), étant suivie par celle reformée (15,5 %), romano-catolique (12,8 %), protestante (7,6 %) etc. Durant la période 1930-2002, des importantes transformations ont eu lieu dans l'évolution numérique de la population orthodoxe de Transylvanie. Ainsi, le nombre des orthodoxes a agrandi de 893.176 personnes dans l'année 1930 à 2.951.909 personnes dans l'année 2002 (69% de la population entière), cette évolution étant générée spécialement par la suppression de l'Eglise Gréco-Catolique de Roumanie, mais aussi de l'évolution numérique de la population en entier de la province (de 3.217.988 habitants dans l'année 1930, à 4.272.861 habitants en 2002).